

INDLEDENDE BEMÆRKNINGER

Boje Katzenelson

Psykologisk Laboratorium ved Københavns Universitet fylder 100 år i 1986. Det fejres her i efteråret med forskellige aktiviteter, herunder udgivelse af festskrifter og historiske publikationer.

Psyke & Logos har også ønsket at bidrage til fejringen af dansk psykologis jubilår. Imidlertid har vi ikke ment at kunne byde vore abonnenter et nummer af tidsskriftet, som enten er et almindeligt festskrift eller en decideret historisk præget publikation. Derfor udkastede vi følgende plan.

Vi bad en række personer om at skrive en artikel om et af almenpsykologiens klassiske temaer eller emner såsom perception, tænkning, motivation, bevidsthed osv. Instruksen til artiklens form lød: Der tages udgangspunkt i den måde hvorpå emnet blev forstået i slutningen af forrige århundrede, dvs. på det tidspunkt da dansk psykologi blev til. Derefter foretages en hastig historisk gennemgang af de vigtigste nyforståelser op til i dag. Dansk psykologi inddrages, hvis den har bidraget til udviklingen eller af andre grunde fortjener omtale. Endelig udfoldes hvor substansen i emnets *state of the art* ligger i dag og kan tænkes at ligge i fremtiden.

Vægten bør lægges på det sidste. Det historiske bør ikke dominere det aktuelle faglige. I heldig fald bliver resultatet da brudstykker af en klassisk grundbog i psykologi, som giver en vis review-agtig oversigt over dele af psykologiens aktuelle stade med pile mod fremtiden, samtidig med at vi får tilsvarende brudstykker af en slags faghistorie iblandet strejftog i den nationale videnskabs historie, som vi fejrer i år. En sådan publikation vil både være af videnskabelig interesse og af nytte i undervisningen.

En sådan instruktion er nem nok at opstille, men vanskelig at indløse. Mindst tre problemer vikler sig ind i hinanden. For det første er det en svær opgave at skrive en sådan artikel, samtidig med redaktionens instruktion til de enkelte forfattere måske ikke har været lige omhyggelig hver gang. For det andet er kataloget over mulige interessante emner eller temaer dels meget lang og dels meget uensartet i henseende til både historisk og aktuel betydning, hvorfor udvælgelsen nødvendigvis har måttet blive lidt vilkårlig. For det tredje spiller hensynet til mulige forfatteres personlige interesser og kompetencer samt ikke mindst tid og villighed som altid en uberegnelig rolle.

Men her foreligger ikke desto mindre ni artiklers forsøg på at indløse instruktionen under indre kombinatorik af de tre problemer. Det kan ikke

undre, at de er ret forskelligartede i deres måde at gribe sagen an på.

Johs. Mørk Petersen angriber perceptuelle illusioner som det klassiske problem om selve virkelighedens erkendelighed og dermed som den røde tråd i intet mindre end hele erkendelsesteoriens historiske udvikling. Denne belyses hos ham fra elementpsykologi over gestaltspsykologi og københavnerfænomenologiens forarbejdningsantagelser med inddragelse af sprogfilosofi og dialektisk materialisme til hovedproblemer i moderne naturvidenskab. Aristoteles' potentialer antydes fortsat at kunne løse en del stædige problemer.

Axel Larsen skriver også om perception, nemlig visuel genkendelse af form, et af de områder hvor dansk psykologi har store traditioner. Udgangspunktet er Høffdings og Lehmanns diskussion om ligheds- eller berøringsassociationens forrang i genkendelsen. Over Rubins arbejder om synsoplevede figurer og Machs formulering af invariansproblemet nås frem til mere moderne opfattelser af formgenkendelsen hos Pitts & McCulloch og ikke mindst hos forfatterens egne sammen med Bundesen udførte undersøgelser og teorier over størrelsestransformation og mental rotation. Der afsluttes med visse perspektiver omkring robotsyn og intelligente maskiner. Et af nummerets mere tekniske og specifikke artikler.

Ole Bredo behandler tænkningens og problemløsningens psykologi, bla. i lyset af københavnerfænomenologiens sondring mellem det oplevede og det funktionelle og dens Rubinske overfølsomhed over for teoridannelser. Indstillingens og behovets betydning for tænkningen følges fra Ach over Lewin til Murray og Tranekjær Rasmussen med afstikkere til Köhler og Rubin. Der er betragtninger over ligheden mellem associationspsykologi, informationspsykologi og kunstig intelligens i disses sammenblanding af psykologisk karakteristik og formaliseret beskrivelse, hvilket fører til et begreb om formalisering forstået som potentielle handlemuligheder via rehabilitering af begrebet tjenlighedsbestemmelse.

Prætorius & Duncan behandler den psykologiske forsknings data og mål, herunder især de logiske og psykologiske betingelser for forskning som gør brug af verbale rapporter. Fra Wundts og elementpsykologiens introspektion over dennes afvisning hos især behaviorisme og gestaltpsykologi diskuteres de logiske betingelser for kommunikation mellem forsker og forsøgsperson, de psykologiske betingelser og begrænsninger herfor samt problemerne ved sammenblandingen af disse to niveauer. Hvis denne sammenblanding undgås, kan reliabilitetsproblemet ved verbale rapporter forstås retteligt.

Henrik Poulsen gennemgår konationer, - eller vilje, stræben, ønske, begær, behov m.m. Empirismen forstår disse som indre mentale størrelser, der igangsætter legemsbevægelser. Der forfølges en linie fra Achs determinerende tendenser og Lewins kvasibehov, Freuds og Hull's drifter og driftsreduktion, Murray's behovslære, motivationsbegrebet, basale og afledte behov til Maslow's behovshierarki. Herunder behandles Høffdings vilje, Froms

sens og Tranekjær Rasmussens beta-behov. Vejen frem forløber fra tysk idealistisk tænkningens forståelse af konationer som mentale aspekter ved handlinger over instinktpsykens fylogenetiske udvikling i lyset af Leontjew og dialektisk materialisme til et begreb om konationsfrie kognitioner og kognitionsfrie konationer.

Thomas Nielsen behandler sjæl-legeme problemet inden for en psykosomatisk ramme. Efter et resume af aspekter af de klassiske filosofiske diskussioner herom angriber forfatteren problemet indefra ved at gennemgå det både teoretisk og empirisk efterhånden veloplyste område psykosomatisk sygdom. Herigennem vises uden videre filosofisk snak, hvorledes man i moderne psykologi vil være tilbøjelig til at forstå sjæl-legeme interaktionen.

Erik Schultz skriver om intentionalitet. Begrebet behandles under dimensionerne årsagsforklaringer versus intentionsforklaringer, iagttagers intentionaltet versus den iagttagede genstands egen intentionaltet og handleintentionaltet versus eksistensintentionaltet. Der forfølges en linie fra den Lehmannske associationspsykologis udskiftning af intentionalitet med opmærksomhed, Rubins genindførelse af intentionalitet, Tranekjær Rasmussens af gestaltpsykologien påvirkede opfattelse af den intentionelle formning af oplevelsen som psykologiens egentlige genstand, Froms sens, Inge-mann Niensens intentionskonflikter til forfatteres egne arbejder omkring forklaring og forståelse, forholdet mellem iagttagersintentionaltet og genstandsintentionaltet samt behov og motiver.

Svend Erik Olsen behandler det på een gang hverdagsligt trivielle og samtidig så betydningsfyldte bevidsthedsbegreb. Han viser, hvordan definatoriske uklarheder hænger sammen med forskellige menneskesyn og samfundsmæssige foreteelser. I slutningen af forrige århundrede var der almindelig enighed om slet og ret at forstå den nyligt etablerede videnskabelige psykologi som studiet af bevidsthedsfænomener og -tilstande. Dette betvivledes omkring og kort efter århundredskiftet af Freud og forkastedes af behaviorismen, og i den på kontinentet herskende psykologi blev bevidstheden ikke længere det selvfølgelig overbegreb for psykologiens undersøgelser. Lehmanns forståelse af bevidsthed gennemgås og kritiseres som prototype på fænomenalisme og sensualistisk idealisme. Her over for stilles med Brandt og Brentano et intentionalt bevidsthedsbegreb, som over Rubin og Tranekjær Rasmussen udvides til et intentionalt, relationelt og reflektivt bevidsthedsbegreb hos Duncker og forfatteren selv.

Arne Poulsen gennemgår selvet og selvrefleksionen under seks dimensioner: Selvet som refleksionens genstand eller som tænkningens subjekt der bliver objekt for sig selv, hvorunder der anføres synspunkter fra Brentano, James, Baldwin, Mead, Russel, Ryle, Hamlyn og Taylor. Sociocentriske teorier om selvets historiske og samfundsmæssige oprindelse og dannelse i interaktion versus idiocentriske teorier om selvet som interaktionens forudsætning, hvorunder gennemgås James, Baldwin, Cooley, McDougall, Mead, Goffman, Berne, Jaynes, Kohut. Selvet som mål for individuation el-

ler personlighedsudvikling hos Jung og Maslow. Selvet som personligheds-træk eller som det stabile ankerpunkt for holdninger til egen krop, færdigheder og normer versus situationisme, hvorunder synspunkter fra Allport og Mischel anføres.